

dalece pokulháva za západní medievistikou a že mu musel otevřít oči až Thomas A. Fudge. Pravda má ale v tomto případě úplně jinou tvář. Jeho kniha o Husově inkvizičním procesu není přínosná ani jako umná kompilace.

MARTIN NODL

Jakub Jiří JUKL, *Adamité. Historie a vyhubení husitských naháčů*, Muzeum Říčany – Dokořán, Praha 2014

166 s., ISBN 978-80-7363-601-2

Název knihy Jakuba Jiřího Jukla vzbuzuje u mnohých husitologických badatelů naděje a zvědavost. Čtenář po ní sáhne v očekávání, že se mu dostane nejen souboru toho, co zatím o problému adamitské sekty v husitství víme, ale i nových interpretací a nápadů, jak celý fenomén, který zatím vyvolává více otázek než odpovědí, uchopit. Tato očekávání ale bohužel kniha nenaplnuje. O adamitech se nového nedozvídáme v zásadě nic, pouze to, že autor knihy nepochybuje o existenci této smilstvu propadlé sekty a ve svém čtení pramenů volí neproblematizující přístup.

S polemikou, kterou v historiografii v otázce adamitů podnítili Robert E. Lerner a zejména Alexander Patschovsky, když zpochybnili historicitu adamitské hereze, se Jukl vyrovnává tím, že Lernerovu práci necituje a Patschovského teze označuje za slabě vyargumentované „střílení vysloveně mimo“. Vlastní podloženou protiargumentaci Juklova kniha bohužel v dostatečné míře nenabízí a celou polemiku nechává stranou jako neopodstatněnou. Čtenáři autor nevychází vstříc ani rozčleněním materie a řazením obsahu. Označení kapitoly pojednávající historický kontext adamitské otázky jako Appendix 1 a začlenění tohoto „dodatku“ mezi úvodní části narušuje organizovanou strukturu knihy a přivádí čtenáře ve zmatek.

Jukl ve své knize provází dějinami husitských adamitů a snaží se přitom postihnout kořeny učení této sekty, stejně jako její osudy po vyhnání z Tábora. Ani zde se bohužel nedokázal vyhnout nejasnostem a problematickým tvrzením. Pouze velice mlhavě například načrtl hranici mezi pikartskou herezí na Táboře a adamitstvím, jež je ale pro správné uchopení celého problému centrální. Stejně tak autor nedostatečně rozlišuje jemné nuance středověkého apokalyptického myšlení. Spíše úsměvným dojmem pak působí snaha o vysvětlení adamitského fenoménu vyslovením paralely mezi příběhem rytíře Yvaina z románu

Chrétiena de Troyes, který odešel do lesů a zbláznil se, a táborskými adamity. Jak píše autor bez dalšího komentáře, „analogie s adamity je jasná“.

Jedním z ústředních problémů v bádání o adamitech je otázka pramenů, které tuto sektu zmiňují, a jejich vzájemné provázanosti. Jukl si je této skutečnosti vědom – pramenům věnuje závěrečný oddíl své práce. Snaží se o kompletní výčet textů relevantních pro adamitskou otázku, jeho práce se ale omezuje pouze na edice, přitom ne vždy pracuje s nejnovějším vydáním. Rukopisný materiál Jukl nezohlednil, ačkoli právě jeho studium mohlo přinést nové poznatky, kterých je v knize jinak pomálu. Tuto šanci autor promarnil, když se u jednoho ze svých hlavních pramenů, spisu *Locustarium*, omezil na pasáže, které vydal roku 1920 Augustin Neumann v rámci práce *České sekty ve století XIV. a XV.* To by se dalo omluvit, neboť jediný rukopis zahrnující *Locustarium* je chován ve Vatikánské knihovně v Římě. Stejným způsobem, tedy vytěžením Neumannem editovaných pasáží, však Jukl postupoval i v případě inkvizitorské příručky Petra z Klatov, která je uložena v Brně. Jak ale sám poznamenává v poznámce, rozhodl se „pro nízkou věrohodnost a vypovídací hodnotu pramene a také z důvodů časových nepodrobit zkoumání samotný rukopis, protože úsilí na to vynaložené neslibuje hodnotný výsledek.“ Tímto přiznáním autor odhalil o metodě své práce a o přístupu k pramenům asi více, než chtěl.

Závěr knihy je věnován tomu, co mělo stát naopak ve středu pozornosti, a sice zhodnocení a rozboru pramenů o adamitech. Zde autor bohužel zůstává v popisné rovině a setrvává v nekritickém čtení pramene. Kdo nehledá pouze povrchně laděné čtení bez kritického přístupu, toho kniha Jakuba Jukla příliš nepotěší.

PAVLÍNA CERMANOVÁ

Les traités anti-hussites du dominicain Nicolas Jacquier († 1472). Une histoire du concile de Bâle et de sa postérité, ed. Olivier MARIN, Institut d'études augustiniennes, Paris 2012 (= Collection des Études Augustiniennes, Série Moyen Âge et Temps Modernes 49) 244 s., ISBN 978-2-85121-261-0

„V těch dnech přišel do Vratislavi starý učený doktor teologie, mnich dominikánského řádu, s listem řečeného vévody burgundského, jehož

rádce byl, a přišel proto, že mínil disputovat s Rokycanou,“ zaznamenal k roku 1467 kronikář Peter Eschenloer. Oním doktorem, jak se dozvídáme hned na následující straně, byl Nicolas Jacquier. Na zamýšlenou debatu s Janem Rokycanou se Burgundán písemně připravil. Ještě před odjezdem, v roce 1466, sepsal svůj *Dyalogus super sacra communione contra Hussitas*. V době rozpoutání druhé husitské války zůstala disputace s kališnickým arcibiskupem iluzí. Jacquier nicméně v dialogu, jehož protagonisty jsou *frater Nicolaus* a *Iohannes*, zpracoval jinou, více než třicet let starou diskusi s tímž oponentem. Jeho údajně vítězné diskusí s Rokycanou na basilejském koncilu není odjinud doloženo, a pokud k němu došlo, mělo nejspíše značně neformální povahu.

Nicolas Jacquier byl historikům dosud známý nejspíše jako inkvizitor, pronásledovatel čarodějnic a odborník v démonologii. Na jeho protihusitský dialog upozornil před sto lety stručně Josef Volf (Časopis Musea Království českého 87, 1913, s. 155–157). Pařížský historik Olivier Marin nyní předložil kritickou edici dvou Jacquierových spisů o utrakvistu – vedle dialogu s Rokycanou také spisu *De quadrifaria ultime cene dominice distinctione*. Už samotná existence tohoto druhého díla k husitské problematice je objevem. Po smrti Filipa Dobrého v létě 1467 a změně kurzu burgundské politiky se Jacquier vydal ze Slezska domů. Ve Frankfurtu nad Odrou se setkal s Johannesem Hagenem, vystudovaným právníkem, kartuziánem a neobyčejně plodným písmákem. Hagen sám se zajímal o českou otázku a její peripetie spojené s kralováním Jiřího z Poděbrad. S burgundským teologem se dostal do sporu, jak správně vyracet husitské učení o přijímání z kalicha. O kontroverzi nás dosud informoval pouze Hagenův seznam vlastních spisů, který ve výtahu otiskl v roce 1961 Joseph Klapper a který obsahuje i zmínku o dialogu proti nejmenovanému dominikánskému teologovi z Burgundska. Zatímco Hagenův dialog je neznámý, Olivier Marin dohledal a vydal Jacquierův příspěvek do této vnitřní disputace. Nicolas jej dopsal až v roce 1470 v Paříži.

Pro vydání *Dyalogu* měl editor k dispozici tři středověké rukopisy, všechny poměrně rané. V kodexu uloženém dnes v Saint-Omer je zápis *Dyalogu* datován 5. srpna 1466. Vratislavská kopie byla opsána v tamním dominikánském klášteře roku 1467; s Jacquierovou cestou souvisí také dochování *Dyalogu* v rukopise univerzitní knihovny v Lipsku. Textový materiál umožnil sestavit stemma a přesvědčivě je zdůvodnit. S pomocí omisí a chybných čtení Marin vylučuje, že by

středoevropské rukopisy byly opsány přímo jeden z druhého, mají však společného předchůdce. Jako základní rukopis zvolil saint-omerský a jeho čtení přijal do textu všude tam, kde nebylo porušeno zjevnou chybou. V případě *De quadrifaria distinctione* je znám jediný rukopis, chovaný dnes v Belgické královské knihovně v Bruselu. Marin ostatně soudí, že se spis nedočkal podstatnějšího rozšíření.

Edice latinských textů obou děl je doprovázena obsažnou úvodní studií (s. 13–59), zrcadlovými překlady do francouzštiny, textověkritickým aparátem a podrobnými analytickými poznámkami. S vydáním dvou spisů ze závěrečného období sporu o kalich je spojena obtíž, jak jejich argumentaci kontextualizovat, protože polemiky o kalich jsou tím méně známé a tiskem dostupné, čím jsou mladší. Z hlediska edičního zpřístupnění se Jacquierovy spisy staly díky Marinově vydání jakýmsi pozdním solitérem. Editor se s touto výzvou velmi dobře vyrovnal. Jeho aparát upozorňuje na paralelní argumenty ve vydaných protiutrakvistických spisech. Díla Petra z Pulkau, Jeana Gersona, Mikuláše z Dinkelsbühlu, Maříka Rvačky, Stanislava ze Skarbimierze, Heymerika de Campo, Thomase Nettera, Jana Stojkoviče, Jiljího Charliera, Juana Torquemady či Eney Silvia jsou vzorkem, jenž koneckonců pokrývá hlavní etapy celé diskuse. To editorovi umožnilo vnést světlo do pozdní fáze polemiky, kterou Jacquierovy spisy dokumentují. Přestože svého autora označuje za osobnost druhého řádu, nabízí Olivier Marin pozoruhodné hodnocení jeho argumentace. Zatímco *Dyalogus* jen opakuje osvědčené argumenty, byť „s nespornou dialektickou virtuozitou“ (s. 41), interní spor dvou protihusitských polemiků dal přece jen vzniknout nečekaným důkazům. Ve spise *De quadrifaria distinctione* Jacquier hájil nemožnost spirituálního výkladu J 6, 53 (a shodoval se v tom s husity) a tvrdil, že apoštolská církev nepodávala pod obojí (v čemž protirečil kostnickému koncilu).

Protihusitské dílo Nicolase Jacquiera tudíž nebudí zájem pouze jako historický dokument, ať už okolnostmi svého vzniku na prahu nové vlny kruciátů a v kontextu chvilkově obnoveného burgundského zájmu o potírání české hereze, nebo díky reminiscencím na basilejský koncil a jeho aktéry (vedle inscenované Rokycanovy argumentace Jacquier nabízí i medailon Prokopa Holého a zmiňuje se o Stojkovičovi či Palomarovi). Olivier Marin dokázal čtenáře své edice přesvědčit, že pozdní polemiky jsou zajímavé i jako teologické texty, přinášející originální přístupy. Udělal tak významný krok na cestě k poznání pozdějších spisů o kalichu, historiky zanedbávaných

„z pohodlnosti stejně jako z principu“ (s. 15). Jeho heuristicky objevná práce se díky pečlivosti zpracování a bohatým komentářům stane cennou pomůckou také pro retrospektivní studium starších fází debaty.

Po monografii o zrodu českého reformního hnutí přišel Olivier Marin s dalším významným příspěvkem k náboženským dějinám českých zemí, tentokrát se zaměřením na ohlas husitské problematiky ve frankofonních oblastech. To zároveň symbolicky poukazuje k autorově očekávané příští knize na téma Francie a husitství.

PAVEL SOUKUP

Ursula GIESSMANN, *Der letzte Gegenpapst: Felix V. Studien zu Herrschaftspraxis und Legitimationsstrategien (1434–1451)*, Böhlau, Köln – Weimar – Wien 2014 (= Papsttum im mittelalterlichen Europa 3)

410 S., ISBN 978-3-412-22359-5

Felix V., am 5. November 1439 von den Vertretern des in Basel tagenden Konzils anstelle des für abgesetzt erklärten Eugen IV. zum Papst gewählt und nach knapp zehn Pontifikatsjahren am 7. April 1449 von der Papstwürde zurückgetreten, gehört zu den schillerndsten Persönlichkeiten des späten Mittelalters. In einem „früheren“ Leben war Felix V. nämlich Graf und (ab 1416) Herzog Amadeus VIII. von Savoyen gewesen, und es gab nichts, was ihn im Voraus für das Papstamt prädestiniert hätte. Seine Wahl war denn auch außerordentlichen Umständen geschuldet. Eugen IV. hatte das seit 1431 in Basel tagende Konzil bereits im ersten Jahr für aufgelöst erklärt und damit einen Bruch provoziert, der sich nicht mehr kitten ließ. Der Kern des Streites war die Frage nach der Superiorität, welche beide Seiten, das Konzil und der Papst, für sich beanspruchten. Von Konzilsseite her wurde ab 1437 ein Häresieprozess gegen Eugen IV. angestrengt, der zwei Jahre später mit der Verurteilung – und der daraus abgeleiteten Absetzung – des Papstes endete. Damit war das Schisma vollzogen. Da der Stuhl Petri aus Konzilsicht vakant geworden war, musste an eine Neubesetzung gedacht werden, wobei für die Konzilsväter außer Frage stand, dass der neue Papst von ihnen selbst gewählt werden musste – schließlich lag die Wahl Martins V. in Konstanz (1417) noch nicht allzu lange zurück. Der Bestimmung des Wahlgremiums

wurde größte Aufmerksamkeit geschenkt, da mit Louis Aleman, dem Erzbischof von Arles, nur ein einziger Kardinal in Basel weilte, während die übrigen Purpurträger Eugen IV. treu geblieben waren. Das daher unter einem „erheblichen Legitimationsdruck“ (S. 79) stehende Konzil bestimmte ein Gremium aus Vertretern von vier Nationen, der italienischen, der französischen, der deutschen und der spanischen, wobei die italienische aus lauter savoyischen Prälaten bestand.

Das Konzil stand unter dem Zwang, einen – den Kardinal Aleman zugeschriebenen Worten entsprechend – „mächtigen und vor allem [...] vermögenden Papst zu wählen“ (S. 100), nicht zuletzt deshalb, weil der Neugewählte nicht auf das nach wie vor von Eugen IV. gehaltene *patrimonium Petri* zurückgreifen konnte. Zudem musste der neue Papst bereit sein, weitreichende Wahlkapitulationen zu beschwören, in denen „in erster Linie die Bindung des Pontifex an die Dekrete der Konzilien [...] sowie die prinzipielle Anerkennung der Superiorität des Konzils über den Papst festgehalten [wurde]“ (S. 103). Als die geeignetste Person erschien den Wählern Herzog Amadeus VIII.: Er galt als „ein erfahrener Staatsmann, der als Friedensfürst seine Grafschaft zu einem Herzogtum erhöhte, der Reichtum und militärische Potenz ausstrahlte“. Seine weitverzweigte Familie versprach eine breite Anerkennung, und schließlich stand er auch im Ruf großer Frömmigkeit (S. 115). Nichtsdestoweniger standen Felix' Wahl und Pontifikat auf unsicherem Boden, hatte doch Eugen IV. keineswegs resigniert. Derjenige Prätendent würde den Konflikt für sich entscheiden können, der eine größere Obödienz auf sich einzuschwören vermochte. Um ihre Ansprüche gegen außen zu demonstrieren, verfolgten Konzil und Konzilspapst eine Reihe von Legitimationsstrategien, die im Fokus der vorliegenden aus einer Berliner Dissertation (2012) hervorgegangene Studie stehen, die gleichzeitig die erste Monographie überhaupt zu Felix' Pontifikat darstellt.

Nachdem die Leserinnen und Leser in den ersten beiden Kapiteln des Bandes kenntnisreich zur Papstwahl des savoyischen Herzogs herangeführt worden sind, erweist sich insbesondere das dritte Kapitel „Rom in Basel (1439–1442)“ hinsichtlich der angesprochenen Legitimationsstrategien als kapital: Die Verfasserin, die ihre ersten Veröffentlichungen zum Thema noch unter dem Namen Ursula Lehmann vorgelegt hat, behandelt darin u. a. den Basler Papsthof (im Hof des Bischofs), den feierlichen Einzug Felix' in die Stadt am Rhein und die Papstkrönung